

ВІДГУК

**офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора,
професора кафедри теорії права та конституціоналізму Інституту
права, психології та інноваційної освіти НУ «Львівська політехніка»
Жаровської Ірини Мирославівни на дисертаційне дослідження
Пулея Валентина Івановича на тему: «Інститут конституційної
скарги в Україні та країнах Центральної Європи: порівняльно-правове
дослідження», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії
у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081
«Право» від 06.02.2024 р.**

Актуальність теми дисертаційної роботи. Сьогодні український народ впевнено торує шлях до вільного, цивілізованого світу, своїми діями доводячи, що Україна – це демократична, правова, соціальна і цивілізована держава. Прагнучи реального втілення верховенства права, виборюючи реальний державний і народний суверенітет, українці демонструють всьому світу, що людина, її права і свободи є найвищою соціальною цінністю в нашій державі, а європейська інтеграція є не тільки конституційно, але й ментально закріпленим напрямом розвитку, подолання корупції, децентралізація влади, міцні та спроможні територіальні громади є тими цеглинами, якими викладений цей шлях.

Захист і розвиток конституційно закріплених засад розвитку Української держави вимагають неухильного продовження розпочатої в попередні роки конституційної реформи, яка забезпечить здорову роботу державницького організму. В цьому центральне місце займає робота з удосконалення конституційно-правового статусу Конституційного Суду України – єдиного органу конституційної юрисдикції, діяльність якого спрямована на гарантування верховенства Основного Закону держави. Гарантування наведеного та розвиток вітчизняного конституціоналізму потребує подальшого належного законодавчого закріплення й забезпечення

реалізації основних прав і свобод людини та громадянина, в тому числі через запровадження правових засобів взаємної відповідальності держави та особи, громадського контролю над органами публічної влади, їх посадовими і службовими особами, правомірністю їх рішень, дій чи бездіяльності. Аналіз зарубіжної практики доводить, що важливе місце серед низки таких інструментів посідає конституційна скарга, яка, будучи формою прямого звернення до органу конституційної юрисдикції, забезпечує можливість зворотного впливу індивідів та їх об'єднань на публічну владу у разі свавілля з боку її носіїв, сприяє зміцненню демократії та утвердженню верховенства права.

З огляду на це, можна стверджувати, що актуальність теми зумовлюється тим, що послідовним і необхідним кроком для реалізації принципів правової державності та вдосконалення механізму конституційно-судового захисту прав і свобод людини та громадянина повинно стати запровадження інституту конституційної скарги у правову систему України з урахуванням зарубіжного досвіду й особливостей практики власного конституційного правосуддя.

Вище викладене свідчить про актуальність теми дисертаційного дослідження Пулея Валентина Івановича, її теоретичну і практичну значущість.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертаційна робота Пулея В.І. характеризується обґрунтованістю наукових положень, висновків та рекомендацій щодо вирішення низки теоретичних та практичних питань, пов'язаних з удосконаленням інституту конституційної скарги як форми звернення до органу конституційної юрисдикції та засобу захисту прав і свобод людини та громадянина..

Заслуговує на увагу методологічна основа дисертаційного дослідження, котра складає комплекс загальнонаукових та спеціальних методів пізнання.

З урахуванням особливостей предмета, мети та задач дослідження здобувачем застосовувалися поряд з іншими такі ключові методологічні підходи: *логіко-семантичний метод* застосовано для дослідження сучасного стану наукової розробки та становлення понять «конституційна скарга» та «конституційний контроль» (підрозділи 1.1, 1.2); *аксіологічний підхід* – у ході розгляду конституційної скарги крізь призму її відповідності певним цінностям (соціальним та особистим), які можуть забезпечуватися конституційною скаргою та виступати її основою (підрозділи 2.1, 2.2 3.1.); *феноменологічний підхід* – при характеристиці онтологічної сутності конституційної скарги як багатоаспектного правового феномена (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2) *діяльнісний підхід* – під час опрацювання практики розгляду конституційної скарги в органах конституційної юрисдикції (підрозділи 3.1, 3.2). При цьому *історико-правовий метод* дозволив вивчити етапи розвитку конституційного контролю в межах конституційного судочинства, виявити об'єктивні причини й умови появи конституційної скарги як форми звернення до органу конституційної юрисдикції (підрозділи 1.1, 2.2). *Функціональний метод* використовувався для опрацювання форм взаємодії конституційної скарги з іншими елементами правової системи та визначення її місця та ролі в механізмі захисту прав і свобод людини та громадянина (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1). *Статистичний метод* дав можливість опрацювати кількісні показники, що об'єктивно відображають стан, динаміку і тенденції використання конституційної скарги в зарубіжних країнах (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1). *Порівняльно-історичний метод* спрямовувався на виявлення загальних та особливих закономірностей запровадження, функціонування та розвитку конституційної скарги в країнах Центральної Європи (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1, 3.2).

Сильною стороною дисертації є теоретична база дослідження, котру становлять праці таких науковців як: М. Баймуратова, А. Георгіци, А. Портнова, М. Савенка, М. Савчина, В. Скоморохи, І. Сліденка,

А. Стрижака, П. Ткачука, В. Федоренка, Ю. Шемшученка й інших, створили передумови для вивчення місця та ролі конституційної скарги в механізмі доступу до конституційного правосуддя.

Вище викладене стало запорукою того, що наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, є повністю обґрунтованими, достатньо аргументованими.

Новизна отриманих результатів дисертаційного дослідження підтверджується апробацією. Основні наукові положення дисертації та результати досліджень автора доповідалися на відповідних міжнародних наукових та науково-практичних конференціях, міжнародних правових школах, зокрема: міжнародній науково-практичній конференції *«Конституційно-правові механізми реалізації та захисту прав людини і громадянина в умовах війни: світовий досвід та Україна»* (м. Ужгород, 26 травня 2022 р.); міжнародній правовій школі *«Функціонування Конституції України в умовах війни: теоретичні засади та практичні реалії»* (м. Ужгород, 27 червня 2022 р.); міжнародній правовій школі *«Україна на сучасній геополітичній шахівниці світу: феноменологічний та конституційно-правовий аналіз»* (м. Ужгород, 14 липня 2022 р.); міжнародній правовій школі *«Функціонування судових і правоохоронних органів в умовах війни: конституційні та міжнародно-правові маркери»* (м. Ужгород, 27 жовтня 2022 р.).

Структура дисертації Пулея В.І. повністю відповідає меті і задачам дослідження. Оцінюючи зміст дисертаційного дослідження Валентина Івановича, можна стверджувати, що одержані дисертантом наукові результати є обґрунтованими, аргументованими, а їх наукова новизна є достовірною.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження. Наукова новизна одержаних результатів полягає у комплексному міждисциплінарному дослідженні становлення і розвитку інституту конституційної скарги в Україні та

особливостей становлення конституційної скарги в країнах Центральної Європи. Основними науковими результатами, що демонструють наукову новизну є такі:

Вперше:

– в українській правовій думці комплексно розглянуто та здійснено аналіз правових засад регламентації та реалізації права на конституційну скаргу як засобу захисту прав людини і громадянина, запропоновано авторське визначення права на конституційну скаргу, виокремлено ознаки права на конституційну скаргу. З огляду на це проаналізовано особливості правової регламентації умов прийнятності конституційної скарги в Україні та країнах Центральної Європи.

– обґрунтовано подвійний бік функціональної спрямованості конституційної скарги в Україні, де один бік полягає в алгоритмі: «особа-суб'єкт звернення – конституційна скарга – Конституційний Суд України», де конституційна скарга стає способом відновлення порушеного права людини; та другий бік полягає в алгоритмі «Конституційний Суд України – рішення про неконституційність (конституційність) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення особа – суб'єкт звернення», при якому конституційна скарга є способом реалізації конституційного контролю.

– рекомендовано віднести зміни до Закону України «Про Конституційний Суд України», а саме запропоновано внести зміни до частини 1 статті 55 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 року № 2136-VIII, виклавши в наступній редакції:

«Стаття 55. Конституційна скарга

1. Конституційною скаргою є подане до Суду письмове або електронне клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу».

Удосконалено:

- в контексті дослідження розвитку місця і ролі права на конституційну скаргу проаналізовано та виокремлено характерні особливості конституційного контролю через конституційну скаргу.

- проаналізовано судову практику розгляду конституційних скарг в Україні та виокремлено основні перепони для відновлення суб'єктом звернення своїх порушених прав через конституційну скаргу.

- сформовано три основні етапи розвитку інституту конституційної скарги в Україні.

Набули подальшого розвитку:

- запропоноване авторське уточнення змісту поняття «суб'єкт права на конституційну скаргу», «об'єкт права на конституційну скаргу» та «конституційний контроль через конституційну скаргу».

- залежно від дієвості (регламентованості реалізації) інституту конституційної скарги, узагальнено три етапи його розвитку в Україні.

- здійснено порівняльний аналіз законодавчої регламентації умов прийнятності конституційної скарги в Україні та країнах Центральної Європи.

- знання про роль права на конституційну скаргу в механізмі захисту прав людини і громадянина в Україні та країнах Центральної Європи.

Вище наведений перелік результатів дисертаційного дослідження не є вичерпним. Дисертація Пулея В.І. містить і інші наукові положення, висновки, рекомендації, які характеризуються новизною, фундаментальністю, повнотою наукового обґрунтування та є цінними і з теоретичної, і з практичної точки зору. Елементи наукової новизни дисертаційної роботи здобувача, їх кількість, кваліфікаційні ознаки повністю відповідають нормативним вимогам.

Оцінка змісту та завершеності дисертації.

У вступі дисертації обґрунтовано актуальність теми, встановлено зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, задачі, об'єкт,

предмет, методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів дослідження.

У Розділі I роботи *«Теоретико-правовий аналіз інституту конституційної скарги як засобу захисту прав і свобод від свавілля публічної влади (її дій, рішень, бездіяльності)»* досліджено право на конституційну скаргу серед інших прав і свобод людини і громадянина в Україні, а також етапи розвитку інституту конституційної скарги в Україні та країнах Центральної Європи.

Дисертантом запропоновано визначення суб'єкта права на конституційну скаргу як правосуб'єктну особу (фізична особа або колективне утворення приватного права), за якою держава визнає можливість клопотати перед КСУ перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу. Об'єктом права на конституційну скаргу визначено захист основоположних прав людини і зміцнення правопорядку через визнання неконституційним юридичного акту.

Розділ 1 дисертації Валентина Івановича носить фундаментальний характер.

У Розділі II *«Конституційна скарга як засіб відновлення порушеного права людини та засіб забезпечення конституційного контролю прав людини»* проаналізовано конституційну скаргу як засіб відновлення порушеного права людини та засіб забезпечення конституційного контролю прав людини Конституційним Судом України.

Аргументовано, по-перше, інститут конституційної скарги – широко розповсюджений в країнах Центральної Європи інструмент захисту людиною своїх порушених прав з одного боку та засіб, за допомогою якого особа може вплинути на перевірку Конституційним Судом конституційності окремого закону. По-друге, в конституціях чи спеціальних законах проаналізованих країн Центральної Європи передбачено поняття «прийнятності» конституційної скарги

та конкретизовано вимоги до прийнятності конституційної скарги. По-третє, запровадження інституту конституційної скарги в Україні відповідає загальноєвропейській нормативній практиці, вимоги прийнятності останньої в Україні в основному збігаються з вимогами прийнятності конституційних скарг країн Центральної Європи, що відповідає загальноєвропейському вектору гармонізації українського законодавства.

Зазначений розділ дисертації має фундаментальний характер, характеризується логікою викладу матеріалу, комплексністю, глибиною наукового аналізу.

У Розділі III дисертаційного дослідження *«Практичні аспекти реалізації конституційної скарги як способу судового конституційного контролю»* розглянуто практику запровадження інституту конституційної скарги в Україні та державах Центральної Європи.

Визначено, реалізація права на конституційну скаргу категорією скаржників, які вимушено опинилися поза місць своєї реєстрації в середині України чи навіть за кордоном ускладнюється тим, що порушення прав і свобод людини і громадянина, насамперед особистих, громадянських та політичних прав відбуваються саме на окупованих територіях Донецької та Луганської областей, Автономної Республіки Крим, на які тимчасово не поширюється юрисдикція органів державної влади України, що ускладнює можливість таких звернень. Захист прав тих осіб, правовідносини щодо яких виникли на окупованих територіях і які постраждали від конфлікту, у судах України, які знаходяться на неокупованих територіях, є малоефективним за відсутності у сторін правових можливостей надавати необхідні докази та наявності обставин непереборної сили, якою є воєнний конфлікт на території Донецької, Луганської та інших окупованих областей та громад.

Розділ 3 характеризується науковою обґрунтованістю, новизною, логікою викладу позицій.

Дисертаційне дослідження завершується обґрунтованими, аргументованими, теоретично і практично цінними фундаментальними висновками, що впливають зі змісту дисертації.

Аналіз дисертаційної роботи свідчить, що дисертант досяг мети дослідження, дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею.

Зауваження щодо дисертаційної роботи. Позитивно оцінюючи здобутки дисертанта, вважаємо за доцільне звернути увагу на такі дискусійні положення поданої дисертації:

1. Як свідчить досвід ряду зарубіжних країн, конституційне судочинство, як правило, включає ряд формальних вимог та фільтрів з метою полегшення навантаження суду, а також, щоб уникнути зловживань засобами правового захисту, передбаченими до звернення в суд. Однією з таких вимог є терміни (строки), які мають бути встановлені в чинному законодавстві України. Ці терміни повинні бути розумними, щоб, з одного боку, суд не мав можливості надмірно затягувати судові процедури, а з іншого – особа мала можливість підготувати скаргу або знайти юриста.

Разом з тим, судячи зі змісту дисертаційного дослідження, автор, досліджуючи позитивний досвід зарубіжних країн, взагалі не вказує чіткі строки (терміни) проведення судових процедур за конституційною скаргою.

2. Слід відзначити, що на сьогоднішній день, статистика – це барометр соціального життя країни. При цьому, правова статистика своїми показниками завжди характеризує тенденції і характер законодавчої, правоохоронної та правозастосовної діяльності державних органів. Тому вона має велике як наукове так і практичне значення при вирішенні різноманітних проблем розбудови правової держави. Статистичні дані – це джерело для оперативного керівництва відповідного органу, тому що вони дають характеристику їх діяльності. Це дає змогу керівництву відповідного органу державної влади систематично

контролювати діяльність, виявляти позитивні та негативні сторони статистичної роботи та приймати відповідні рішення для її вдосконалення та покращення.

В той же час, автор дисертаційного дослідження, в своїй науковій роботі практично зовсім оминає використання статичних даних та іншої подібної інформації. Так, зокрема, в роботі взагалі відсутній аналіз динаміки звернень з конституційними скаргами від початку запровадження даного інституту в аналізованих країнах, а також кількісні та якісні показники щодо прийнятих за наслідками розгляду конституційної скарги рішень.

3. Судова практика – це досить об’ємний правовий масив, що вміщує в собі різноманітні як за походженням, так і за юридичною силою акти правосуддя: рішення, постанови, ухвали, листи, роз’яснення, накази. Різне застосування законодавства у судах, їхня повсякденна діяльність підтверджує обґрунтованість теоретичної ідеї про необхідність закріплення за судовою владою правотворчої юрисдикції, а саме: існування роз’яснень, рекомендацій «вищих» судів, існування низки рішень, які хоч і є формально правильними, однак містять висновки, що виходять за межі застосування існуючих норм матеріального і процесуального права. Таким чином, de-facto за судовою владою закріплюється правотворча функція, позаяк відповідні зміни до законодавства не вносяться.

Автор дисертаційного дослідження правильно відзначаючи, що застосування інституту конституційної скарги сприятиме вдосконаленню нормативно-правового масиву держави в галузі захисту прав і свобод громадян та їх об’єднань не висвітлює та не аналізує зміст рішень, що були прийняті органом конституційної юрисдикції за наслідками розгляду конституційних скарг.

Висловлені положення не ставлять під сумнів отримані фундаментальні наукові результати, а носять виключно дискусійний чи рекомендаційний характер.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій

дисертації в опублікованих працях. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження викладено в наукових статтях, що опубліковані у періодичних наукових фахових виданнях, тезах наукових доповідей та повідомлень на науково-практичних конференціях.

Відсутність порушення академічної доброчесності.

Виконане дисертаційне дослідження є актуальним, має наукову новизну та практичну цінність. Дисертаційна робота характеризується ґрунтовністю.

За результатами перевірки та аналізу матеріалів дисертації не було виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації. Подані до захисту наукові досягнення власними напрацюваннями аспіранта текст дисертації є оригінальним. Виявлені за допомогою програми текстові співпадіння (цитування) мають відповідні посилання на першоджерела внесені до списку. Запозичень (співпадіння) в тексті не мають ознак плагіату.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження Пулея Валентина Івановича на тему: **«Інститут конституційної скарги в Україні та країнах Центральної Європи: порівняльно-правове дослідження»** є завершеною, самостійно підготовленою кваліфікаційною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані та практично цінні результати, котрі передбачають вирішення низки теоретичних та практичних питань, пов'язаних з удосконаленням інституту конституційної скарги як форми звернення до органу конституційної юрисдикції та засобу захисту прав і свобод людини та громадянина.

Насамкінець зазначимо, дисертація Пулея Валентина Івановича на тему: **«Інститут конституційної скарги в Україні та країнах Центральної Європи: порівняльно-правове дослідження»** та рівень наукової кваліфікації здобувача відповідають вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого

постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а також Наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» №40 від 12.01.2017 р. (із змінами та доповненнями), а дисертант – **Пулей Валентин Іванович** заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

професор кафедри теорії права
та конституціоналізму
Інституту права, психології
та інноваційної освіти,
НУ «Львівська політехніка»,
доктор юридичних наук, професор

Жаровська Автор цифрового
Ірина підпису
Мирославівна Жаровська Ірина
Дата: 2024.02.06
12:16:44 +02'00'

 Ірина ЖАРОВСЬКА

Підпис проф. І.М. Жаровської засвідчую:
Вчений секретар
НУ «Львівська політехніка»,
кандидат технічних наук, доцент

 Роман БРИЛИНСЬКИЙ